

НП 98-1
2

Сурмет
ЧЫЛА ЭЛ ПРОЛЭТАР-ВЛАК, УШНЫЗА!

Мар. ж.
1-3

ПИОНЬЭР

Тылчэ йэда лэкшэ,
сылнэ мутан, сүрэтан

Й О Ч А Ж У Р Н А Л

ОБКОМОЛ дэн ОБОНО орган

Г.П.Б. в Лнгр.

Ц, 1935 г.

Акт. № 17

Й

1 №

Ў

1935 ий йанвар

К

9m

МАРИЙ ОБЛАСЬ КУГЫЖАНЫШ САВЫНТЫШ
Йошкар-Ола

МАО СОВЭТ-ВЛАКЫН Х^{ШО} СЙЭЗДНЭ

ОБЛАСЬНА КЭЧЫН

КУШКЭШ, ВИЙАНГЭШ, ОНЧЫКО КАЙА

Маробисполком вуйлатышэ ПЭТРОВ И. П. йолташын докладшэ гыч

ПРОМЫШЛЭНЫС КУШКЭШ

Марий облась аграрно-сырйэвой облась гыч индустриальнэ-аграрнэ обласьыш савырна.

Кодшо кум ий коклаштэ промышлэнысыш 39024,3 тўжэм тэнтэ окса пышталтын. Тынар шуко окса пыштымэ дэнак обласьыштэ Лопатин пушэнтгэ ўзгар ыштышэ ком-

Маробисполком
вуйлатышэ
ПЭТРОВ И. П.

Кундыш энгэрэш чодра химий комбинатом, Суслонгэр станцэ лишан йанда заводым ыштэна.

17-шэ партсйэздын вэрысэ промышлэныс шарымэ нэргэн пунчалжэ почэш РИК промышлэнысын 7 прэдрыйатным ыштэна.

Марий обласьыштэ чодра озанлык кугу вэрымналын шога: 1313 137 га чодра уло. Маритранлэс ий йода чодрам луктэш.

Ышкэнан промышлэныс дэч мэмэ налына? 1931 ийыштэ 1500 тўжэм тэнтгэш валовой продуктым промышлэныс дэч налын улына. 1934 ийыштэ—миллион тэнтгэшым. Отчот ыштымэ жапыштэ чылажэ 70 миллион тэнтгэш валовой продуктым промышлэныс дэч налын улына.

Чодра промышлэныс ныл ий коклаштэ 128 500 тўжэм тэнтгэш валовой продуктым, кустар промышлэныс дэн пырля шотлымаштэ 263 646 тўжэм тэнтгэм налына. Нунылан 49 миллионат 138 тўжэм тэнтгэм кучымо. Тидэ цифр-влак чодра озанлык дэн кустар промышлэнысын кушмыжым раш ончыктат.

ПАШАЗЭ КУШКЫН. 1932 ийыштэ (чодра дэн кустар промышлэныс дэч посна) 2 323 пашазэ [ыльэ. 1934

бинатом, Красногөр, Элнэт, Дубовой, Йошкар-Ола завод-влакым, үй заводым, электроракшым, кэрмыч заводым, атак Маслопромын йатыр заводыштым ыштышна. Кызыт Маргрэс дэн Лопатин қагаз комбинатом ыштэна.

Лишыл кок ий жапыштэ Ветлуга энгэрэш кокымышо қагаз фабрикым,

ийыштэ 5850 йон уло, 20 процент-
шэ марий.

Пашазэ-влакын пашадарышт куш-
кын: 1931 ийыштэ (кыдал шот дэ,
пашазэ идалыкыштэ 869 тэчгэм на-
лэш ыльэ гын, 1934 ийыштэ 1100 тэн-
гэм иалэш. Паша лэктышат 68 про-
центлан кушкын.

икийашым 60 кэчэ коклаштэ ұды-
мө гын, 1934 ийыштэ тидлан 21 кэ-
чэ гына кұлын. Тидэ—колхозлаш-
тэ пашам сай организатлым, ма-
шиннашукэммым, йалозанлык
шотышто мэмнан кушмынам
ончыкта.

Заказ № 326 . Пор. № 16 .

Журнал имеет: стр. иллюстр.

. табл. карт.

№№ вып. 1-7 1935 год.

Примечания:

Расписка отв. за подгот. в перепл.

маш йатыр ва-
вуй шагалэмви.
Ва шукэмын.
Социалис
и: 1931 ийыштэ
льэ гын, кызыт
ягак сөсна фэр-
жапыштэ чыла
ышташ пар-
стын кұшты
шинчэна. Фэр-
знам вацкэ гы-

тырын 335 тужэм гектарыш шу-
ын. Шыдан ұдымаш шукэмаш тунга-
лын—1931 ийыштэ 5700 га ұдымө
гын, 1934 ийыштэ 23 тужэм гекта-
рыш шуын. Мэмнан колхоз крөса-
нык сай илаш тунгадмым, ош киндэ
кочкаш тыршымым тидэ ончыкта.

Ожно, револьуцо дэч ончыч йал
озанлыкын тунг брудийжэ шога дэн
косильа ыльэ. Кызыт колхоз пасу
гыч шога дэн косильам йөршэш
корандымэ. 1934 ийыштэ гына
обласыштына 200 трактыр,
6000 плуг, 204 ұдымө, 2276 тү-
рэдмэ, 3751 шиймэ да 6 тужэм
сортироватлымэ машина уло.

Агротэхник пашамат йатыр ша-
рымэ. Тэвэ 1931 ийыштэ кылмаш
1600 гектарыш куралмэ ұлмаш гын,
1934 ийыштэ 34 тужэм га куралмэ.

Йалозанлык паша ыштымэ срокаг
эрэ кұчыкэм толэш: 1932 ийыштэ

на фэрманым ыштыман.

КОЛХОЗ ЫШТЫМАШ

1934 ий 1 октябрлан мэмнан
йалозанлыкна 63 процентлан ко-
лэktivлымэ: Шэрнурышто — 88,7
процент, Турэкыштэ—71,6 про-
цент, Моркышто — 67,5 процент,
Йошкар-ола, Оршанкэ, Торйал ра-
йон-влакыштэ 64 процент гыч,
Парэнгыштэ—60 проц, Курык-
Марий районышто—48,2 проц, Звэ-
ниговышто 54,2 процент.

Колхоз-влакын дохедышт ий йэда
кушкэш. Тэний Марий облась кол-
хоз-влакын 90 процентшэ ик тру-
додэньлан 5 килограм дэн да,
шукыракат налын улыт. Тидэ кол-
хозник-влакын илышышт сайэммым
ончыкта. Мутат укэ: түрлө колхоз-
влак улыт: тылэч шуко налшат уло.
А йужо вэрэ пырчан шурно сай шоч-

МАО СОВЭТ-ВЛАКЫН X^{-ШО} СЙЭЗДҮЧЭ

ОБЛАСЬНА КЭЧЫН

КУШКЭШ, ВИЙАНЭШ, ОНЧЫКО НАЙА

Маробис

ПРОМЫШЛЭНЫ

Марий облась а
облась гыч индус
обласьыш савырна.

Кодшо кум ий
ышлэнысыш 39024,
окса пышталтын. Т
пыштымэ дэнак об
тин пушэнтэ үзга

Маробисполком
вуйлатышэ
ПЭТРОВ И. П.

бинатум, Красногор, Элнэт, Ду-
бовой, Йошкар-Ола завод-вла-
кым, уй заводым, электровак-
шым, кәрмыч заводым, атак Мас-
лопромын йатыр заводуштым ыш-
тышна. Кызыт Маргрэс дән Ло-
патин қагаз комбинатум ыштэна.

Лишыл кок ий жапыштэ Вэтлуга
энэрэш кокымшо қагаз фабрикым,

Чодра уло...
чодрам луктэш.

Ышкэнан промышлэныс дэч мэ
мом налына? 1931 ийыштэ 1500
түжэм тэнтгэш валовой продук-
цым промышлэныс дэч налын улына.
1934 ийыштэ—миллион тэнтгэашым.
Отчот ыштымэ жапыштэ чылажэ
70 миллион тэнтгэш валовой про-
дукцым промышлэныс дэч налын
улына.

Чодра промышлэныс ныл
ий коклаштэ 128 500 түжэм тэнт-
гэш валовой продукцым, кустар
промышлэныс дән пырля шотлы-
маштэ 263 646 түжэм тэнтгэм
налына. Нунылан 49 миллионат 138
түжэм тэнтгэм кучымо. Тидэ цифр-
влак чодра озанлык дән кустар про-
мышлэнысын кушмыжым раш он-
чыклат.

ПАШАЗЭ КУШКЫН. 1932 ийыштэ
(чодра дән кустар промышлэныс дэч
посна) 2 323 пашазэ ыльэ. 1934

ийыштэ 5850 дэн уло, 20 процент-
шэ марий.

Пашазэ-влакын пашадарышт куш-
кын: 1931 ийыштэ (кыдал шот дэн)
пашазэ идалыкыштэ 869 тэчгэм на-
лэш ыльэ гын, 1934 ийыштэ 1100 тэн-
гэм налэш. Паша лэктышат 68 про-
центлан кушкын.

ИАЛ ОЗАНЛЫК ОНЧЫК КАЙЭН

Кодшо ныл ий жапыштэ МАО
йал озанлык пашаштэ кугу сә-
нымаш-влакым ыштэн. 4 ий жапыштэ
удымö мландэ гына 26 тужэм
гэктар шукэмын. 1930 ийыштэ ыш-
кэт озанлыккан кидыштэ 370 тужэм
га ыльэ. Колхоз сактырын тунам
72 тужэм гэктар гына ыльэ. 1934
ийыштэ ышкэт озанлыкканын 142 тужэм
гэктарыш волыш. Колхоз сак-
тырын 335 тужэм гэктарыш шу-
ын. Шыдан удымаш шукэмаш тунгал-
кын—1931 ийыштэ 5700 га удымö
гын, 1934 ийыштэ 23 тужэм гэкта-
рыш шуын. Мэмнан колхоз кресан-
нык сай илай тунгалмым, ош киндэ
кочкаш тыршымым тидэ ончыкта.

Ожно, рэволюцо дэч ончыч йал
озанлыкын тун брудийжэ шога дэн
косильа ыльэ. Кызыт колхоз пасу
гыч шога дэн косильам йөршэш
корандымэ. 1934 ийыштэ гына
обласыштына 200 трактор,
6000 плуг, 204 удымö, 2276 тү-
рэдмэ, 3751 шиймэ да 6 тужэм
сортироватлымэ машина уло.

Агротэхник пашамат йатыр ша-
рымэ. Тэвэ 1931 ийыштэ кылмаш
1600 гэктарым куралмэ улмаш гын,
1934 ийыштэ 34 тужэм га куралмэ.

Йал озанлык паша ыштымэ срокат
эрэ күчыкэм толэш: 1932 ийыштэ

икийашым 60 кэчэ коллаштэ уды-
мö гын, 1934 ийыштэ тидлан 21 кэ-
чэ гына күлын. Тидэ—колхозлаш-
тэ пашам сай организатлымым,
дисциплин пэнгыдэммым, ма-
ши на шукэммым, йал озанлык
шоты, то мэмнан кушмынам
ончыкта.

Вольык аштынмаш йатыр на-
раш кодын. Имень вуй шагалэмин.
Ушкал дэн сөсна гына шукэмын.

Тыштэ сайжат уло. Социалис
вольык шукэм толэш: 1931 ийыштэ
133 ушкал фэрмэ ыльэ гын, кызыт
406 фэрмына уло. Тыгак сөсна фэр-
мат шукэмын. Күчык жапыштэ чыла
колхозлаштэ фэрмым ышташ пар-
тий дэн правительствын күшты-
мыжым мэ чыланат шинчэна. Фэр-
мыдымэ 1000 колхознам вачкэ гы-
на фэрманым ыштыман.

КОЛХОЗ ЫШТЫМАШ

1934 ий 1 октябрлан мэмнан
йал озанлыкна 63 процентлан кол-
лективлымэ: Шэрнурышто — 88,7
процент, Турэкиштэ—71,6 про-
цент, Моркышто — 67,5 процент,
Йошкар-ола, Оршанкэ, Торйал ра-
йон-влакыштэ 64 процент гыч,
Парэнгыштэ—60 проц., Курык-
Марий районышто—48,2 проц, Звэ-
ниговышто 54,2 процент.

Колхоз-влакын доходышт ий йэда
кушкэш. Тэний Марий облась кол-
хоз-влакын 90 процентшэ ик тру-
доденьлан 5 килограм дэн да,
шукыракат налын улыт. Тидэ кол-
хозник-влакын илышышт сайэммым
ончыкта. Мутат укэ: түрлө колхоз-
влак улыт: тылэч шуко налшат уло.
А йужо вэрэ пырчан шурно сай шоч-

мо ийлаштат колхоз-влакын киндышт ок ситэ, тушто колхозник-влакын положэньышт сайак огыл. Колхозым ыштэн вигак положэньэ сай лийэш манын шоныман огыл. Колхозышто пашам сай ышташ күлэш. Пашам ыштэн вэлэ положэньым сайэмдэн кэртына. Сталин йолташын колхозышто пашам тыршэн ыштымэ нэргэн ойлымыжым шукташ күлэш. Тэвэ кэчывал дэн Сэвэрнэ Кавказыштэ йүр мэмнан дэчат шагал лийын гынат, тидэ энгэкым корандэн, куго шурно лэктышым налынт. Мэмнан обласыштат тыгак ышташ лийэш.

Обласыштына 37 процент ышкэт озанлык уло. Тудо га гыч 5-6 цэнтнээр шурным гына налэш, а кугыжаныш га гыч 10-15 цэнтнээр ым йодэш. Удым мландын 30 процент шым тыгай шагал шурно лэктышаным кодэн огына кэрт. Коллективизацэ шотышто мланна пашам вийангдыман. 1935 ий коллективизацэ планым шуктымо шотышто МАО-лан рэшайышэ ий лийман.

НАЦИЙ ФОРМАН, ПРОЛЭТАР КОРГАН КУЛЬТУР КУШКЭШ

Калык туныктымо дэн тазалык аралымэ паша Марий Обласьлан пэш күлэшан улыт. Күлэшыжэ тышэч палэ: револьуцо дэч ончыч кнагалан моштыдымо 84 процент, ўдрамаш коклаштэ 98 процент ыльэ. Трахом чэр йужо районышто 45 процент мартэат шуын ыльэ. Тыгак кугу логар чэрэат йатыр шарлэн шогэн.

Кызыт 100 процент йоча-влак ту-

нэмаш коштыт. 1931 ийыштэ школаштэ 55 тўжэм йоча тунэмын гын, тэний 62 тўжэм 400 йоча тунэмэш. Тушэчын 31 тўжэмат пэлыжэ марий йоча улыт. 7 ий тунэмашкэ 84 процент йоча шупшмо. Пэлэ кыдалаш школышто 1931 ийыштэ 7000 йоча тунэмын гын, кызыт 20 тўжэм нарэ тунэмыт.

Школ строитыльствэ пашашкэ тэний 4 миллион тэнгэ оксам пыштышна.

Кнагалан моштыдымо-влакым тўн шотышто пытарэнна. Ликпункт тунэм пытарышэ-влак мөнгыштэ огыт тунэмат, моштымыштым мондат. Мыланна ликпункт тунэм пытарышэ-влак дэн паша ыштымашым вийангдыман.

Литэратур дэн искусство пашаштэ Марий облась йатыр ончык кайэн. Социализмын культурныс-тым йодмо жапыштэ, марий литэратур, искусство вийангэш, наций форман, пролэтар корган культур кушкэш. Мэмнан сай писатыльна, поэтна, композиторна улыт. Тэвэ нуно: Чавайн—драматург, прозаик, икэн сай писатыль. Шкэтан—прозаик, драматург. Йатыр сай пийэсым, „Эрэнгэр“ романым, молымат возэн. Тугак Шабдарат уло. Самырык писатыль гыч Олык Ипайым, Палкайыным, Ивановым, молымат каласаш күлэш.

Композиторна-влакат улыт. Палантайын дўмжым марий шэмэр калык раш пала. Тугак, Эшпайат йатыр кнагам возэн. Когыныштымат Марий облась дэч ўрдыжыштат палат. Самырык композитор коклагыч Искандаровым ончыктэм.

Пэчатъ кэчын кушкэш. 1931 ийыштэ облась издательствэ 171 луман книшкам луктын. 1934 ийлан 221-ыш шумэш күзэн. 1931 ийыштэ 4 журнал, 10 газет ыльэ гын, тэний 7 журнална, 25 газетна уло.

Физкультур шотышто ончык каймаш уло гынат, ситыдымаш тудым лэвэдэш. Калык коклаштэ физкультур паша эркын шарла. Физкультур пашам адакат чот шарэн, вийандэн колтыман.

КОРНО ЫШТЫМАШ

Транспорт пашаштэ мэмнан күртнӧ корно иктэ вэлэ. Тидэ Йошкар-Ола — Зэлюный Дол кокласэ вэткэ. Но ты вэткэ Марий обласьын йодмыжым окшукто. 1933-34 ийлаштэ күртнӧ корно станцылаштэ 16 000 вагонлан ситышэ груз йараш кодын. Кажнэ ийын ты вэткэ йодмынам түрыс шуктыдымылан лийын, мэ край дэн Рүдӧ организацэ-влак дэч Йошкар-Ола—Зэлюный Дол вэткым шараш, шолдыра паровоз-влакым кондаш йодынна.

Корно ыштымаштэ Марий обласьын кугу сэнгымаш-влакшэ улыт. Йараланак огыл, Марий облась Горький крайыштэ вэлэ огыл, тугак Ушэм республикыштат ик ончыл вэрым налэш. Күй корно 1931 ийыштэ 18 километр кутыш вэлэ ыльэ гын, тачылан 65 километр

чоло уло. Тугак кўварат 1 километр гыч 15 километрш кушкын.

ИЛЫМЭ ВЭР ЫШТЫМАШ

Илымэ пӧртым кажнэ ийын мэ пэш шуко ыштэна. Тугэ гынат, илымэ пӧрток ситэ. Тидэ утларакшым Йошкар-Олаштэ койын шога. Моланжэ палэ. Тошто Чарлаштэ 2000 йэн илэн гын, тачысэ кэчылан Йошкар-Олаштэ 15000 калык уло. Сандэнэ, калык кушмо дэн пырля илымэ пӧрт ыштымэ тэмп тӧр кайэн ок шу.

ОНЧЫКО, У СЭНГЫМАШКЭ

Чыла тидэ сэнгымаш-влак край да облас партий дэн совет организацын политик шотым чын корно дэн нангайымэ, вуйлатэн моштымо дэн ышталтын. Тидэ ончык кайымаш обласьым вуйлатышэ пэнгыдэ партий организацэ улмо дэн, социализм ыштымашкэ, партий дэн правительствын задачыштым шукташлан чыла шэмэрым мобилизатлэн моштымо дэн, клас тушман түшка, түрлӧ уклон ваштарэш, партийын тӱн корныжо вэрч кучэдалмэ дэн лийын.

Марий облась улшо ситыдымаш-влакым йӧршэш пытарэн, сэнгымаш гыч сэнгымашым ыштэн толын, мо-ло наций автономий-влак дэн пырля, комунизмыш пэнгыдын кайымаштэ тӧр лийэш.

ДЭЛЭГАТ РЭЧКИНЫН ОИЛЫМЫЖО

ИЗИ ГОДСО ИЛЫШ—ОРЛЫК ИЛЫШ

Рвэээ-влак, мый тыланда изи годсо илышэм дэн совет влась вэрч кучэдалмэм нэргэн ойлэн пуынэм.

Мыйын изи годсо илыш—орлык илыш, шарнашат йөсө... Ачай дэч пэл ийаш, авам дэч 7 ийаш кодынам. Варажэ поян Микита дэн тарзылыкэш орланэн илэнам: чийаш вургэмэм лийын огыл, авам дэч кодшо тувыр дэн мыжэрым ургыктэн пуат ыльэ...

А пашажэ гын, пэш чот логалын. 12 ийаш куралаш тунгалнам, Микита кугызалан ужалашыжэ күм күнчэнам, машина дэн шийын коштынам.

Тунэмме нэргэн шуко шонэнам. Тунэмаш кайаш шортынат йодынам—Тыланэт могай тунэмаш!—манын кычкырал колта ыльэ. Садланак школышто ик кэчымат тунэмын омул.

Тыгэ изи годсо илышэм йын пашаш тунэмдэ эртыш. Пычкэмыш йыр-ваш орлык ыльэ.

САРЫШТЭ

1914 ийыштэ импэралис сар тунальэ. Тидэ сарыш 1916 ийыштэ мыйымат налыч. Кок ий Австрий фронтышто крэдалым.

Тошто армийыштэ илаш пэш йөсө ыльэ. Тыглай салтакым пий олмэшат огыт шотло ыльэ. Кочкаш начар: киндэ чыла гоным ок лий, эр-

так чэчэвицэ... Шужышымак крэдалаш поктэн колтат ыльэ.

СОВЭТ ВЭРЧ

1918 ийыштэ мөнгө пөртылым. Вэтым налым. Микита нимо дэч посна поктэн луктын колтыш.. Рэчкин Сакар дэкэ—йалысэ эн йорло йэнг дэкэ илаш пурышна.

Моча гай изи пөртым ыштышым. Вара Йошкар армийыш кайышым.

Нойабр тылызыштэ Финляндий фронтыш шуна. Тушто кок тылызэ илышым, вара Эстоний границыштэ ошо-влак ваштарэш крэдалым.

Май тылызыштэ Польшо границыш шуым.

1918 ий, май тылзэ. Бобруйск ола ошо-влак кидыштэ.

Бобруйск олам ошо-влак кидгыч налаш, мыланна, 7 развэдчиклан полк командир приказым пуа.

...Йүд. Пычкэмыш. Ик йүкат ок шокто. Мэ пуш дэн Бэрэзина энэр коч вончышна. Бэрэзинан ик сэржэ мэмнан мландэ, а вэс сэрыштэ ошо-влак улыт. Ошо-влак мэмнан вончымынам ышт шиж. Мэ йышт, лап лийын куржын, йужгынам эркын ошкылын, Бобруйск күртнө корно кўвар дэкэ мийэн шуна.

Вахмутов дэн мыланэм „пироксинные шашки“ лўман пудэштшэ

вэщэствам пуышт. Мэ коктын кў-варын кок мучашкыжэ тидэ вэщэством нумал кайышна. Пэш нэлэ, пыкшэ-пыкшэ гына нангайышна. К вар йымалан пыжыктэн содор куржна. Лучко сэкунд гыч кўвар „бу-ух, бу-ух!“ шоктэн шаланыш. Мэ шымытынат шикшалтна...

Будкышто часовой шижын. Лўйэн колтыш. 7 карульно-влак мэмнан ваштарэш лэктын шогальыч. Ваш-ваш лўйаш тўнгална. Мыйын пурла вачэмлан шокшын тучо. А мый корштымым шиждэ лўйэм да лўэм. Ошовлакым чылаштымат пуштын пытарышна. Мэат Чуксо командир дэн коктын гына кодна. Молжым пуштыч.

Чуксо дэн коктын кайаш тўнгална. Ваштарэшна 8 имньэшкэ толэш. Мэ чодрашкэ... Бэрэзин энэр дэн тушман... Йўд мартэ купышто кийышна. Шужэн, кылмэн улына. Мыйын вачэ коршта...

Чыла кудашна. Комдык возын вўд коч ийын вончышна. Мый йалт чара

улам. Пўэм „лат-лат“ вэлэ лийэш. 80-шо полкыш толна.

Пэрэвэзочно пунктышто чайым йўктышт, сигаркым шупшыктышт. Вара конга ўмбак одэал дэн пўтырэн пыштышт. Ырмэ дэн вўр йогаш тўнгалыэ. Конга ўмбал йошкар посто дэн лэвэдалтэ...

Тидэ жапыштэ Чуксо полк командир дэкэ кайэн рапортым пуэн. Тидэ йўдымак Бобруйско лам Йошкар армий налын.

Тыгэ совет вэрч кучэдалмэмлан Йошкар знамэ ордэным налынам.

Совет сай илышым кондыш. Ындэ мый 1920 ий годсэк колхозышто улам. Тидэ пўртэм моча гайэ огыл: 10 аршынан, 3 кыдэжан, чийалтымэ, куд окнан. Ушкалым колхоз пуэн.

Эргэм-влак—Васли дэн Сэргэй коктынат тунэмыт, пионьэр улыт.

Нунымат ышкэ гайэмак совет вэрч кучэдалшым куштэм.

ИЛЬИЧЫН ЗНАМЫЖЫМ ПЭНГЫДЫН КУЧЭН, СОЦИАЛИЗМЫМ ЫШТЭНА

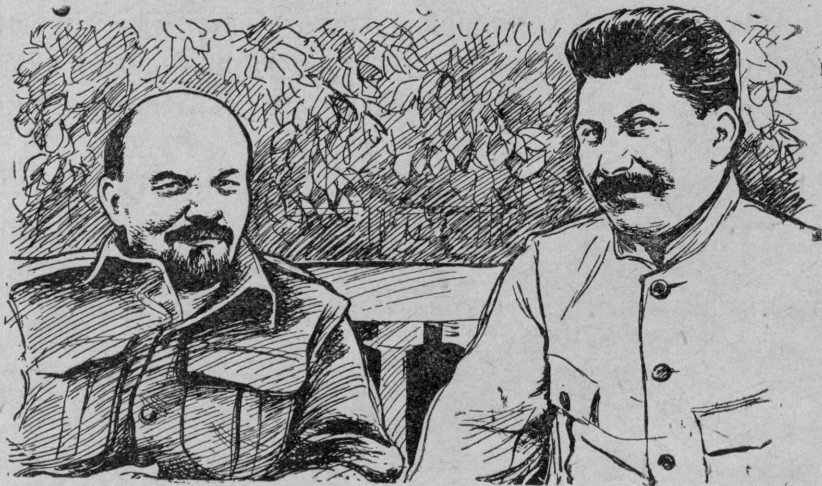
ЛАТИК ИЙ ЛЭНИН ДЭЧ ПОСНА— ЛЭНИН КОРНО ДЭН

1924 ий 21-шэ йанварыштэ уло про-
лэтариатын йөратымэ онжо—Лэнин
йолташын шүмжө кырмым чарныш...
Кажнэ шэмэрын шинча вүдшө лэ-
тэ, шүмжылан моткоч нэлын чучо...

В. И. Лэнин йолташ ышкэ курым
мучкыжо пашазэ дэн шэмэр крэ-
саньыкым капиталист кид йымачын
утарэн лукшаш вэрч да капитализ-

арам лий. Большевик партий да ту-
дын онжо—Лэнинын эн сай учэ-
никшэ—Сталин йолташ вуйлатымэ
почэш Совет Ушэмысэ пашазэ дэн
шэмэр-влак Лэнинын ойжым шук-
тэн чыла нэлым кэчын сэнэн толыт.

Сталин йолташ, луатик ий ожно
Лэнин колотка воктэнжэ: „пар-
тий члэнын кугу лүмжым

мым түнгэ-вожгэ пытаршаш вэрч
кучэдалэ. Лэнин йолташ вуйлатымэ
дэн Октябр рэвольуцо лийэ. Тудын
вуйлатымэ дэнак пашазэ дэн крэсань-
ык власьым шкэ кидышкышт нальыч.

Лэнинын колымыжо капиталист
кашакым пэшак йывыртарыш.
„Ындэ комунис партийым вуйлатэн
нынгайшэ йэнжэ укэ лийын, вашкэ
Совет влась шалана“ манын пэш
моктанышт.

Укэ, тушман кашакын ойлымышт

күшнө кучаш да йандарлык-
шым аралаш. Пролэтар дик-
татурым аралаш да пэнгы-
дэмдаш. Пашазэ дэн крэсань-
ык ушэмым уло вий дэн
пэнгыдэмдаш. Рэспублик-
влак ушэмым пэнгыдэмдаш
да кугэмдаш. Пүтынть тўнъям-
бал шэмэр-влак ушэмыштым
—комунис интэрнационалым
пэнгыдэмдаш да кумдан-
даш“—манын товатлыш.

Луатик ий кокла эртымэ корнынам ончал налын, мэ пэнгыдын каласэн кэртина: Сталин йолташын товатлымыжым мэ чэс дэн ыштэн улына. Сталин йолташ вуйлатымэ дэн большевик-влак кугу дэч кугу сэнгымашым ыштэныт.

Лэнин йолташ мэмнан элыштэ социализмым ышташ ойлэн, корным почын кодэн. Ленинын ойлымыжо, шүдэн кодымыжо шукталт толэш. Комунис партий вуйлатымэ дэн пэрвой вичийашлык планым ныл ийыштэ түрс тэмалтэ... Совет Ушэм мучко кугу дэч кугу гигант фабрик-завот, электростанцэ, шахтэ, күртнө корно, түрлө-түрлө школла, йоча сат, тулэч молат пэш шуко ыштымэ. Колхоз пасушто машина, трактор-влак пашам ыштат. Тыгыдэ йал озанлыкым шолдыра колэктывлымэ озанлыкыш савырмэ дэн кулакым клас шотышто пытарымэ. Тидэ сэнгымаш — Маркс - Ленин - Сталин тэорийын сэнгымашым ончыкта. Тидэ сэнгымаш социализм обшэствым ыштэн шуктышаш вэрч адакат талынак кучэдалаш тарвата.

Совет Ушэм мучко социализм ыштымаштэ сэнэн толмо пашанам ончычшо совет-влакын край, облась, район сйэздышт тэргышт. Нинэ сйэзд-влак пашаштэ улшо сэнгымашнам ончэн, ончыкыжо ыштышаш задачым шындышт. Моло облась дэн рэспубликысэ сэмынак мэмнан Марий обласьат пэш кугу сэнгымашыжым 10 облась сйэздыштэ раш ончыктыш. Марий обласьын сэнгымашыжэ — Обком, Крайком да Рүдө Комитэтын вуйлатымышт дэн да Лэнин национальнэ политикым

түрыс шуктэн шогымым ончыкта.

...Ильичын йоча-влак вэрч тыршымыжат шукталтын. Тудо чыла рвэээ-влаклан тунэмаш, тунэмдымашым йөршөш пытараш шүдэн кодэн. „Тунэмдымэ дэн комунизмым ышташ ок лий“ манын. Кызыт Совет Ушэмыштэ тунэмаш шушо йоча-влак чыланат школыш коштыт. Тунгалтыш школым тунэм пытарышэ коклагыч шукужо пэлэ кыдалаш школышто тунэмыт. Адак пэш шуко рвэээ, үдыр-влак кыдалаш школаштэ, ВУЗ-лаштэ тунэмыт.

Мэмнан сэнгымашнам ужын, тушман-влак пүйыштым пурит. Моланжэ палэ: вэт мэмнан кажнэ сэнгымашна вэс элласэ орланэн илышэ пашазым, шэмэр-влакым капитализм ваштарэш кучэдалмашкэ уша; капитализмлан шүгарым күнча. Садланак вэт капиталист-влак Совет Ушэм ваштарэш сарым ышташ йамдылалтыт.

Совет Ушэм көргыштат тушман кашак альэ пэш шукуло. Тэвэ пурла, „шола“ опортунист зиновйэв-троцкис контррэволюцион групповлак лэнин партий ваштарэш уло вийышт дэн кучэдалын толыч. ССРУ-м мөнгэш капитализм корныш савырнэшт ыльэ. Ленинизм ваштарэш кучэдалыч. Нуным лэнин большевик партий шалатэн, пэнгыдын пэрыш. Шукэртэ огыл зиновйэв-троцкис контррэволюционьэр-влакын кодшо косашт подпольно групым организоватлэныт ыльэ. Пашазэ дэн шэмэр-влакын оныштым пуштэдаш да Совет Ушэм ваштарэш йамдылалтыныт. Шукэртэ огыл ССРУшэм ЦИК члэн, ВКП(б) Рүдө комитэт

политбүро члэн да Рүдө комитэт дэн Ленинград Обком сәкрәтар С. М. Киров йолташым пуштыч. Тугак молымат пушташ йамдылалтыныт ыльә.

Тугә гынат, комунис партияым, пашазә клас дән шәмәр-влакым тушман кашак чактарән огыт кәрт. Пашазә, уло шәмәр Ленин-Сталин партияжә йыр эшә чот чумыргат, социализм вәрч вийан кучәдалыт. Ленинизмын тулжо корным волгалтара, капиталым штурмоватлашуло туньям киньәлта", тыгә „Коминтерн“ мурышто

муралтәш. Тидә жап вашкә шуәш. Ленин ыштымә пәнгыдә, куатан комунис партия вуйлатымә дән уло туньасә пашазә клас капиталым сәна.

Мә рвәзә ләнинәи—пионьәр-влак, Ленинын ойжым шукташ, чот тунэмаш эшә чот пижына. Ышкәнан коклаштә күртнөб гай пәнгыдә, сознатъылнә дисциплиным шындәна. Ленинын пашажым шуктән толаш эрә йамдә улына!

Савинов,

Калинина,

Казакова, молат.

Мәдвәдәво ПКШ

Владимир Ильич ЛЭНИН

(Фортуатован гыч кўчыкын возымо)

— Рвэзэ-влак, тыланда мөнгыштыда Лэнин нэргэн иктаж мом каласкалэн улыт мо? — туныктышо йодо.

Ольу кидым нөлтальбат, ойлыш:

— Мыланэм ачам шуко каласкалэн. Тудо шкак Лениным ужын.

— Тугэ гын, Ольу, тый мом колнат, каласкалэ,—маньэ туныктышо.

Ольу ойлаш тўнгальбат, ойлымыжо пэш сайнак огэш лэк.

Туныктышо вара тыгэ каласыш.

— Ольу, ала ачат тышкэ толэш? Вара кастэнэ тудо каласкала, мэ погынэн колыштына. Кузэ шонэт, Ольу, ачат толэш вэт?

— Толэш-толэш!.. Молан ок тол?

—Ольу куанэн пэлэштыш.

* * *

...Ольун ачажэ ик кастэнэ лачак школыш тольо. Тудо илалшырак пашазэ, иктаж 50 ийаш. Ёпшат чалэмаш тўнгалын. Тудо йоча-влак ончык лэктат, шыман ойлаш тўнгальэ.

—...Рвэзэ-влак, тидэ шукэртак лийын: ындэ кумло ийат эрта. Тунам самырык улам ыльэ, мэханик заводышто пашам ыштэм ыльэ. Тунам мыйын ачам колэн ыльэ, авай, шўжарэм, адак изи шольым чыла лийыныт. Тунам мэ пэш удан илышна: илымэ вэрна подвалыштэ ыльэ.

Пырдыж вўдыжгө, окна-влак пэш

изи ыльыч, нуныжат кугу кў пөрт могогырыш ыльыч. Пөртыштө кэчывалымат пычкэмыш улмаш. Мэмнан пачэрыш кэчэ волгыдо нигунамат пурэн огыл. Эрэ пычкэмыш, нэлэ йужан пачэрыштэ илышна.

Кажнэ кэчын эрдэн эрак завод шўшкымым колын, мэ чыланат шинчам туржын, содор тёрштэн кыньэлына. Вара шэм киндэ дэн чайым содор йўнат, вашкэрак пашаш ошкылына. Пашажэ пэш нэлэ. Кажнэ кэчын 10-12 шагат пашам ыштэнна. Пашадаржым пэш шагал тўлэныт. Чийаш, кочкашат ситэн огыл.

Ик кана мэмнан заводышто пашазэ-влак пудыранышт. Паша акым кўзыкташ йодаш тўнгальыч. Могой тушто кўзыктымаш, оза ынэжат колышт. Мэат фабрик кудвэчэш погынымашым ыштышна. Ик пашазэ лэктат, ойлаш тўнгальэ.

—...Пашадарым кўзыктымэш пашашкэ огына лэк...

Мэат куанэн тудым колыштына... Шиждэ кычкырмэ йўк шокташ тўнгальэ:

— Казак!.. казак-влак!

Тунамак имньэшкэ казак-влак кудывэчыш кудал пурышт. Калыкым лупш дэн лупшаш тўнгальыч. Мыйын тупэшэмат кок лупш логальэ. Пэш чот пэрымэ дэн тувырэмат кушкэтлэн, могоырэмат вўрангын. Казак-

влак коло йэнг нарым руалтэн налын, тьурмаш нангайышт.

Тыгай ыльэ мэмнан илышна.

Ик кана илалшырак йолташэм „мый дэкэм кастэнэ тол“ — маньэ.

Мыйат тудын дэкэ мийшым. Тушто иктаж коло йэнг улыт ыльэ. Чыланат илалшырак пашазэ-влак улыт. Нунын коклаштэ йошкаргырак пондашан ик йэнг ыльэ. Тудо мыланна ойлаш тўнгалыэ:

— Тэ йорло улыда, тэмдан паша ыштымэ дэн озада вэлэ пойма. Оза-влакым поктэн колтымэшкыда, илышда ныгунамат ок куштылэм. Оза-влакым пытарыман. Пашам пырля, иктэш ушнэн, ваш-ваш кэлыштарэн шкаланда ыштыза.

Мэжэ тудлан тыгэ ойлена:

— Тидыжэ чын. Кузэ нуно оза-влакым поктэн колтыман? Нуным полицэ арала. Нунын вэрч кугыжа шога.

Тудо адак мланна умылтара:

— Эн ончыч кугыжам луктын шуман. Тидланжэ пашазэ-влаклан иктыш чумыргаш да шкэ партийым ышташ кўлэш. Уло пашазэ калык тарвана гын, кугыжа нуным сэнэн ок кэрт.

Мыйат колыштын, вуйэм йыр тыгэ шонэн шогэм:

— Чыным ойла вэт.

Варажым мыйат палшым—тудо Лэнин улмаш. Тыгэракын мый пэрвой Лэниным ужынам..

Тулэч вара коло ий эртыш. Германий дэн сар тўнгалыэ. Пэш шуко калыкым сарыш поктэн нангайышт. Тужэч кō йол дэч посна, кō кид дэч посна пōртылыыч. Шукыжо тужак вуйыштым пыштышт.

Мыйымат тунам салтакыш налыыч. Молан, кōн вэрч кучэдална? Кугыжа, помэшик, фабрикант-влак вэрч. Варажым мэмнан коклаштэ возымо кагаз-влак кошташ тўнгалыыч: Сарым пытара ш! Пойан ваштарэш кучэдылза!

Тудо ластыкшэ эрэ Лэнин дэч толэш улмаш.

Лэнин тудо жапыштэ вэс кугыжаныштэ илэн, тужэчын тудо мланна ойым пуэн шогэн..

...Шучко сарыштэ кум ий кучэдалыыч, йōсылыкым чытышаш гайат огыл ыльэ. Варажым пашазэ-влакат, салтак-влакат тарванышт. Лэнин туныктымо почэш ыштышт. Кугыжам луктыч.

Кугыжам луктын шуышт гынат, влась шкэ кидышкышт ыш логал. Тунам врэмэный правительством ыштышт. Тудо влась дэч пашазылан нимогай пайдажат ыш кой. Тудо капиталист-влаклан вэлэ полшыш. Варажэ ўчашымаш тўнгалыэ: йужышт врэмэный правительствэ вэрч шогат, йужышт ваштарэш ойлат. Мыйат варажэ раш умлэн налым: пашазэ клас ик гай ушнэн тўнгалэш гын, сэнэн кэртшашлык. Вара мыйат большевик партийыш пуршым. Партийштэ пэш шуко паща ыльэ. Чыла заводлаштат, фабрикалаштат мэ тунам погынымашым ыштылна, пашазэ-влаклан умылтарышна: „Йолташ-влак, ушныза! Ышкэндан пашазэ-партий йырда пэнгыдын чумыргыза! Саральэ тўнгалэш вэлэ!“..

...Ик кана тыгай увэр тольо „Лэнин вэс кугыжаныш гыч толэш“.

Мэ тудым ваш лийаш вокзалыш

кайышна. Плошчадь тич пашазэ дэн салтак-влак. Вучэн шуктышашла ок чуч, шүм пыртка.

Изиш жап эртымэкэ пойээд толын шогальэ. Калык вүд онгла тайналт колтыш... Чыланат пойээд мोगырышкыла ончэна. Броньян автомобиль үмбаке ала кө күзэн шогальэ. Йырым - йыр совым кырмаш мўгыралтэ.

Мыйат сайрак ончалым: Лэнин шога.

Шуко ий эртэн гынат, мый вигак палышым.

Тудо автомобиль үмбац ойлаш тўнальэ. Пыгартыш ойжым тыгэ кошартыш:

— Врэмэный правительствылан ида ўшанэ. Тудо поян-влакклан вэлэ полша. Чыла влась—советлан! Фабрик дэн завод—пашазылан! Мландэ кресаньыклан! Вийан лийжэ социалис рэвольуцо!

Мыйат вуйэм йыр тыгэ шонэн шогэм: „ындэ мэ сэнэна. Мэмнан ындэ онна уло. Мо вэрч, көн ваштарэш крэдалаш, палэна“...

...Тугак лийэ. Ала мыньар тылзэ гычын пашазэ калык врэмэный правительством сўмырыш. Помэшик-влак дэч мландым шупшын нальыч. Завод дэн мландэ шэмэр калык кидыш пуалтэ. Заводла гычын оза-влакым поктэн колтышт.

Лэнин вуйлатымэ почэш совет влась лийэ.

— Кузэ тидым чыла Лэнин ышкэдак ыштэн кэртын?—манын йоча-влак йодыт.

Ольун ачажэ тидэ йодмашлан тыгай ваш мутым пуыш:

— Чыла тидым Лэнин шкэдак ыштэн огыл. Тидым тудо уло партий да пролетариат-влак дэн пырля ыштэн. Партий шкэ почэшыжэ уло пашазэ клас дэн чыла шэмэрым нангайэн. А Лэнин корным ончыктэн, партийым чумырэн, пэнгыдэмдэн, Лэнин мэмнан шинчанам почын. Тудо мэмнам туныктэн. Тыланда рвэзэ-влак: „тунэмаш, тунэмаш да адак тунэмаш!“—манын шүдэн кодэн. Тэ рвэзэ-влак мэмнам алмаштышэ улыда. Тэ Ленинын ойжым шуктэн толыда.

Коми яз.

Коми кыв начальной школы. (Грамматика да правописание).

2 издание. Сыктывкар. Комигиз. 1940.

III ч. 3 классы. Н. А. Мальцева.

IV ч. 4 классы. Г. И. Терентьев.

Коми язык. (Грамматика и правописание). Для нач. школы. Утв.

НКП Коми АССР. Изд. 2.

Сыктывкар. Комигиз.

1940.

22 см. 10.000 экз.

Ч. III. Для 3-го класса. Н. А. Мальцева.

50 с. с илл. 55 к.

в пер.

Ч. IV. Для 4-го класса. Г. И. Терентьев.

72 с. с портр.

60 к. в пер.

I. Мальцева, Нина Андреевна. II. Терентьев, Георгий Иванович.

— I. Коми язык—Учебники и пособия.

№ 9965 [40 17238-9] 18-9

494.532.8

Всес. кн. палата 4 VI. 40

ЛЭНИН нэргэн шарнымаш

Ленин йолташ кузэ илэн да могай обстановкышто пашам ыштымэ нэргэн пионьэр, тунэмшэ-влак утларак палэн налышт манын, Крупская йолташ возымаш гыч 1893-1898 ий кокласэ Ленинын ылышыжым кўчыкын кусарэн пэчэтлэна.

Питэрышкэ В. Ильич 1893 ийын шыжым толын, но мый тудым вашкэак палэн ом ул.

...Владимир Ильичым 1894 ийыштэ вэлэ ужаш логальэ. Йул гоч толшо Ленин йолташ инжэньэр Классан дэн Питэрысэ марксистым погэн, пырля кангашымашым ыштыш.

Мэмнан погынымашым ынышт палэ манын, мэлнам кўйэштмэ ыльэ. Ты ваш лиймаштэ Владимир Ильич дэч посна, Классон Я. П., Коробко, Сэрэбровский, Радчэнко, молат ыльыч.

Ты кутырымаштэ—могай корно дэн кайаш кўлмб нэргэн марксист-влаклан кўчыкын, раш ынлыктарэн пуыш.

Владимир Ильичын Элэксандр изажэ 1886 ийыштэ Алэксандр трэтийым пушташ тыршымаштэ полшымыжлан изиньэк кугыжан кидэш колмыжо нэргэн, чын рэволюционьэр улмыжым мланэм 1894 ийыштэ нэрвой кана каласыш.

Владимир Ильич изажым пэшак йората улмаш. Нуно коктынат кэч

могай шотыштат ик гайракак улыт улмаш.

...1894 ий шыжым Владимир Ильич мэмнан кружокрышто ышкэнжын возымо „Друзья народа“ манмэ лэкцияым лудо. Тидэ кнага чылалан пэшак кэлшэн. Ты кнагаштэ эрык вэрч кучэдалмашын цельжым пэшак раш ончыктэн пумо. Гэктограф дэн пэчэтлымэ „Друзья народа“ кид гыч кидышкэ „желтый тетрадь“ лўм дэн коштын. Нуно кид пыштымэ дэч посна ыльыч, мутат укэ, ты кнага тунамсэ рвэзэ марксист-влаклан кугу полышым пуыш. 1896 ийыштэ мый Поставыш мийышым. Шукэртэ огыл, тьурма гыч лэксшэ активный социал-дэмократ П. П. Румянцев, „Друзья народа“ кнагам ончэн лэктэ. Тудо эн вийан, сай формулировка шотышто ситышын манын аклэн.

1894-1895 ий тэлым Владимир Ильич дэн ваш-ваш сайын палаш тўнална. Тудо пашазэ кружокрышто пашам ышта ыльэ, а мый нылымышэ ий туштак Смолэнский школышто

туныктышылан шогэм ыльэ. В. Ильичым паша ыштымэ кружокышто улшо, йатыр пашазэ-влакшэ мыйын туныктэн лукмо ученикэм: Бабушкин, Боровков, Грибакин, Жуков, молат ыльыч.

Смолэнский школ да тудын пэлэн улшо ўдрамаш дэн Обуховский школ улмым шотлымо дэч посна 600 йэн ыльэ. Пашазэ-влак туныктышылан пэшак инанэныт: кушто мо лийэш, мом ыштэн, кō мом ойлэн, чылажымат пашазэ-влак туныктышылан толын кутырэныт. Кружокышто шогышо пашазэ-влак кōм организацыш пурташ лиймым умлэн налаш школыш коштыныт. Раш палэн налмэк ышкэшт нэргэн „шкэнан улына“ манмылан палыктэныт да туныктышо-влак дэкэ лишэмыныт.

...Мый тунам Стариовэкыштэ илэнам. В. Ильич кружок пашам ыштэн толшыла кажнэ рушарнъан мыйдэкэм пура ыльэ. Мэ тундэн мут пытыдымашын кутырэна ыльэ.

Ильич пашазэ-влак дэн Марксын „Капиталжым“ лудын. Пашазэ-влакын ылышыштым, пашам кузэ ыштымыштым, порьадкым вэс сэмын кузэ ыштышаш нэргэн да мойын йодыштам ыльэ.

Практик дэн тэорийым ушымаш—тэвэ В. Ильичын кружок пашаштыжэ тўн улмаш. Моло кружок члэн-влакат тыгак ышташ тўнгалыч.

...В. Ильич 1895 ийыштэ пашазэ-влаклан штраф нэргэн законым умылтарэн воза. Ты брошур пашазэ-влаклан пэш кэлшэн: тудым

пэш раш умлаш лийэш да, пашазэ ылыш лишнэ ыльэ.

...Пашазэ кружоклашкэ коштмаш йара ыш эртэ: вийан шэкланымаш тўнгалыч. В. Ильич пэш чойа ыльэ: тудо оралтэ кокла гыч эртэн каймаш корнымат шинча да шпион-влакымат онталаш пэш кэртэш ыльэ.

Мэмнам кнагалаштэ химий дэн возаш, кузэ точко дэн возаш, тўрлө условий знакым шындылаш туныкта ыльэ. Адак тўрлө лўмым (кличкым) шонэн луктэш ыльэ.

Эскэрымаш эрэак кушкэш... В. И. вэс вэрэ куснаш тарваныш.

...Кугэчын пэрвой кэчыштыжэ 5-6 йэн дэн мэмнан группо члэн Сильвин дэкэ Царский сэлаш кайышна. Пойээдыштэ ваш-ваш палдымэ гайэ кайышна.

В. И. кыл кучышашлан йыр-ваш кўлэшан йэн-влакым кычалын...

...Шарнэм: В. И. инисиативэ дэн мэмнан группын прэдставительжэ дэн пырльа воскресный школ учительницэ дэн погынымаш лийэ. Варажым туш погынышо-влак, чылан манмэ сэмынак, социал-дэмократ лийыч. Нунын кашагыштэ социал-дэмократ вэлышкэ савырынышэ Л. М. Книпович ыльэ. Тошто партий пашайэн-влак тудым шинчат. Тудо рэволюционьэр, ышкэнжым пэнгыдын кучэн моштышо да йэн дэчат чойан йодын моштышо, йэн-влакым сайын шинчышэ, йōратымэ йэн ыльэ. Тудо рэволюционьэр улмыжым В. И. вигак аклыш. Тудо ышкэ ўмбагыжэ нальэ: тудлан тўрлым кутыра, рукописшым пуа.

Книпович шолып пэчэтлымэ брошур-влакым корзинка дэн шкэ палмыж-влак дэк коштыктэн да мойын. Тыгэ пашазэ-влаклан брошурым пэшпак шуко пэчэтлэн шалаталтэ.

...1894 ий кэнгэжым В. И. границэ вэс могырышто Бэрлиныштэ илыш. Тушко пашазэ погынымашкэ коштын, ышкэ пашажым ыштэн шогэн. Швэйцарийыштэ лиймыж годым Плэхановым, Аксэльтродым, Засуличым ужо. Тужэч жок пундашан чэmodанэш йышт лукмо литературым кондыш.

Тунамак В. И. почэш эскэрымаш тунгальэ: тудымат, чэmodанымат эскэрэныт. Тунам мыйын кугызан ўдыржэ адрэсан столышто пашамышта ыльэ. В. И. толмыж мөнгө жок кэчэ кокла гыч, йўдым кугызан ўдыржэ дэжуритлымыжэ годым, адрэс столыш толын, алфавит шот дэн адрэсым кычал пытарэныт:

— Вот, пэш кугу государствэн прэструпник Ульйановым шижмэ, тудын изажым сакымэ, границэ коч толын. Ындэ мэмнан дэч кайэн огэш жэрт,—манын моктанэныт. Кугызан ўдыржэ мойын В. ильичым шинча

ыльат, тунамак мланэм содор увэрта-рыш. А мыйжэ вашкэ гына В. Ильичлан шижтарышым. Пэш кугу шэкланымаш күлэш. Паша ок вучо, паша шарлаш тунгальэ. Пашазэ вийым шэлэдэн листовкым возэн колташ тунгална. Шарнэм: В. И. эн пэрвой листовкым Семьяниковский заводысо пашазэ-влаклан возэн ыльэ. Тунам мэмнан нимогай тэхник укэ ильэ. Листовко пэчатный буква дэн, кид дэн возыманым пашазэ коклаш Бабушкин шаркалыш. Васильевский островысо Лафэрм фабрикиштэ ыштышэ ўдрамаш пашазэ-влаклан листовко-влакым возымо ыльэ. Ты листовко-влакым А. А. Якубова дэн З. П. Нэвзорова (Кржижановская) тыгэ шарэныт: налаш йөнан лийжэ манын, листовко-влакым йөгарэн ончылан шовычэш оптэн, гудок йўк шоктымэкэ викак фабрик гыч тўшкан лэкшэ пашазэ ўдрамаш ваштарэш мийэн, нунылан листовко-влакым пуэдэн кодэныт. Листок, брошур-влак пашазэ-влакым тарватылаш тунгалыныт. Вара мэмнан йышт пэчатлымэ типографий лийэ. Матэриалым В. И. йамдылэн, кажнэ строчкым ончэн колта ыльэ...

„ВҮРАН РУШАРНЬА”

1905 ий 22 (9) январ

Вүран рушарньа—1905 ийысэ револьуцын тўнгалтышыжэ ыльэ. Тидэ револьуцо тыгэ тўнгалын: Путиловский заводушто 4 иашазым паша гыч луктыныт. Ты чий дэн 140 тўжэм пашазэ-влак ышкэныштын илышыштым сайэмдаш—кугу стачкым ыштэныт. Экономик стачкэ—политик событийыш савырэн. 9-шэ январыштэ Петроградын

влак Пэтэрбургын урэмыштыжэ кийэныт. А кастэнэ пашазэ-влак барикадым ыштэн, кугыжан войска дэн воружон кучэдалмашым ыштэныт—царизм дэн граждан сарым тўнгалыныт. Лэнин тыгэ каласэн: „Пашазэ клас граждан сарын кугу урокшым ушыш налын, пролетариятым револьуцион воспитатлымаш тыгылай пызыралтшэ илышын тылзэ,

чыла районла гычшат пашазэ-влак Зимний дворэц дэкэ кайэныт. Нуно Николай II кугыжа дэчын эрыкым, 8 шагатан паша кэчым ышташ, илышыштым сайэмдаш йодыныт. „Кугыжа дэкэ каймэ ок күл“—манын большевик-влак ойлэныт гынат, колыштын огытыл. Тўжэм лийшкэ пуштмо да шуко ранитлалтшэ

ий дэн тагастарымаштэ ик кэчыштэ моткоч ончык кайэн. Царизм ваштарэш эл мучко пролетариат киньэлын, куатшым ончыктэн.

1905 ийысэ револьуцо—1917 ийысэ октябрь револьуцын гэнэральнэ рэпэтицыжэ лийын. Лэнин вуйлатымэ дэн 1917 ийыштэ Росийыштэ капитализмым сэнгышна.

9-шэ йанвар

„...Калык түшка урэм гыч энэр сэр дэкэ лишэммыжэ годым, ышкэ ончылныжо кужу линий дэн шогышо салтак-влакым ужын. Салтак-влак кўвар дэкэ кайышаш корным авырэнит. Калык лүддэ ончыко кайэн. Салтак-влакын түсышт лүдыктышан огыл. Нуно кылмышэ йолыштым ырыкташлан төрштылыныт, кидыштым лупшкэдылыныт, ваш-ваш шүкэдылыныт. Ончылно, энэр вэс могырышто толшо-влак шэмалгэ пörтым ужныныт. Тушто нуным тудо пörтын озажэ—кугыжа вучэн. Кугу, вийан, пуро, йöратышэ кугыжа ышкэ салтак-влакшылан тудын дэкэ калыкым пурташ огыл манын приказым очыни пуэн огыл.

Тугэ гынат, шуко йэнг-влакын шүргыштышт ўшаныдымаш койын. Ончыч кайшэ-влак эркинрак ошкылыныт. Йужыжо шэнгэк ончалыныт, йужыжо öрдыжышкö кораныныт. Чыланат „мэ салтак-влак нэргэн шинчэна, нунын дэч лүдшаш укэ“—маншыла койыныт. Йужыжо крэпыс ўмбалнэ йылгыжшэ шöртнö суксым (ангэлым) ончалыныт, йужыжо шыргыжныныт. Ала көн йүкшö шоктыш:

— Салтак-влаклан йүштö...

— Да-а...

— А шогашыжэ күлэшак!

— Салтак-влак порьадкэ ышташ күлыт...

— Шыпак, йолташ-влак!.. Смирно!

— Ура, салтак-влак!—ала кö кычкыральэ.

Нарынчэ түсан башликым вачэш пыштышэ офицэр сабльым луктынат, калыклан ала мом кычкырэн. Йужышто сабльэ „йылт-йолт“ койын. Салтак-влак вачэ дэн вачым ваш ыштэн, йыгырэ, тарваныдэ шогэныт.

— Нуно мом ыштылыт?—тичмаш ўдрамаш йодын. Тудлан иктат вашмутым пуэн огыл. Чылалан кайаш йöсö лиймыла түчын.

— Мöнгэш!—офицэрын кычкыралмэ йүкшö шоктэн.

Ончылно кайшэ йэнг-влак шэнгэкэ ончалыныт: калык толэш, урэм гычын энэрла нунын дэкэ йэн түшка йога, кўвар ончылнысо площад калык дэн тэмын. Ала мыньар йэн ончыко лэктын, ош шовычым лупшэн офицэр ваштарэш кайэныт. Ошкылшыла кычкырэнит:

— Мэ ышкэнан государь дэкэ...

— Мöнгэш! Мый лўйаш күштэм!...

Йавык, күкшырак капан, шужышо түсан, шэм шинчан йэнг кычкыралын:

— Лўйаш? От тошт!..

Калык дэкэ савырнэн тазан, сырэн манын:

— Мо? Маньым вэт—огыт пурто...

— Кö? Салтак-влак?

— Салтак-влак огыл, а тушто,— кидшэ дэн умбакыла лупшалын.
— Кугырак-влакшэ... Мый вэт ойлышым!

— Тидэ альэ палэ огыл...

— Молан толмынам палат гын, пуртат!...

Лүшкымаш кушкын. Шыдэшкэн кычкырымаш, игылтын ойлымаш йыр-ваш шоктэн. Калык шыдэшкэн. Энгэр гыч йүштө мардэж пуэн. Штык-влак тарваныдэ йылгыжыныт.

Шэнтгэчын шүкымö дэн калык тўшка ончык кайэн. Шовыч дэн кайышэ-влак öрдыжыш савырнэн, калык толкынэш йомыныт. Ончылно кайышэ ўдрамаш, пöрйэнг, рвэзэ-влак ош шовычым лупшэныт.

— Могай лўйылтмаш? Молан?— илалшырак, чалэмаш тўналшэ пондашан йэнг йодын.—Нуно кўварышкэ гына огыт пурто... Айда вигак ий ўмбач кайза маныт дыр...

Кэнэта йужышто ала мо шыдын,

кукшын пудэштын, йэнг тўшкашкэ толын кэрылтын. Сэкунд жаплан калык шыпланыш. Калык эркынак кайэн.

Тыштэ-тушто лўшкымаш шарлыш. Йэнг тўшкан йол йымалкыжэ ала мынгар кап камбозо, чот кычкырэн, онжым öндалын ўдрамаш ончыко куржын. Штык-влак ваштарэш лўддэ мийэн.

Адак лўймö йўк вийанрак шэргылтын. Савар воктэн шогышо-влак шинчалан койдымо пў дэн пуралтмыла савар онга пудэштылым колыныт. Ик пуля саварыш пурэн, онгам шырпэштэн, тыгыдэ шанчаш-влакым йэнг-влак шўргыш шыжыктэн. Коктын, кумытын йэнг-влак йöралтыныт, мландэш сукалтэн шинчыныт, мўшкырыштым куачэн ала куш куржыныт, окшаклэн-окшаклэн ала кушко нушкыныт, лумышто чыла вэрэ йошкар палэ-влак лийыныт.

Йуриныштэ¹⁾

ТҮНГАЛТЫШ

Шэрэмэтьэв пойан. Тудын йыр-ваш мландэ, йыр ваш чодра 40 000 дэсәтиныш шарлэн, шуйналтын, му-чашдымэ олык.

Шэрэмэтьэв помэшык пойэн. Ку-анэн илэн, йорло-влакым пызырэн. Талукуышто 80 000 тэнтэ пайдам налын.

1861 ийыштэ Алэксадр II кугыжа кресаньык-влакым крэпосной права гыч „утарэн“. Тидэ манифэст дэн кугыжа кресаньык-влакым сай мландэ дэчын утарэн. Кресаньык-влак йорлэштыныт, озанлыкышт шаланылын.

Тыгэ— кресаньык-влак помэшык кидыштэ, пашазэ-влак заводчик кидыштэ илэ-ныт.

Йурин волосышто сай мландэ, чодра, олык, йэр Шэрэмэтьэв кидышкэ вэрэштыныт.

Кресаньык-влак Шэрэмэтьэвлан арэндэ оксам түлэн, күйан орава гань нэлэ илышыштым шупшыныт.

Тыгэ— кэчэ, арньа, тылзэ, ий—корнысо нойышо йэнгла нушкыныт.

Калык туркэн...

1904-5 ийлаштэ Росийысэ капитализм писын ошкэда. Калыкын илышыжэ утыр начарэмэш.

Орлыкан илышым ужын, калык шыдэшкэн. Шэрэмэтьэв помэшык-лан үчым шукташ тўнгалын. Шэрэмэтьэвын имэньыштыжэ пычкэмыш йўдым „йошкар агутан“ чоңэштылын. Шулдыр дэнжэ когартылын помэшыкын оралдэ-влакшым ломыжыш савыркалэн.

Тыгэ Йуриныштэ, Шэрэмэтьэв помэшыкын имэньыштыжэ, ныл эгажан паравой вакшын зданьыжэ, кок сыр ыштымэ завод, лэвэдышан идым да тулэч молат йўлэныт.

Пычкэмыш йўдым чан йўк кумдан шэргылтын гын, пашазэ альэ кресаньык помыжалтын: „тидэ иктаж бариным йўлалтат“—манын.

Йурино сэлаштэ ожно годсэкак коваштэ пижгом производство шарлэн толын. Чойа кустар рэмэслэник-влак эркын-эркын прэдприниматель-влакыш савырнэныт. Пашазэ-влакым кэртмышт сэмын пызырэн пойэныт. Паша кэчэ кужу, пашадар шулдо. Окса олмэш прэдприниматель продукт дэн түлэн...

Тыгэ пашазэ нужнаштэ орланэн.

Вэс могырым Шэрэмэтьэв пашазэ-влакым тўнчыктарэн: арэндэ, чодраштэ саскам погэт, олташ укшлам погэт—штраф.

Пашазын вуйшто шонымаш лёрдын: тидэ орлык дэчын кузэ утлаш?..

¹⁾ Матэриалым тошто большэвик П. Т. Кочэтов йолташ дэчын налмэ.

Йурин школышто Касаткин, Константин Иванович туныктэн.

Йуринышті Блиндовын эргыжэ Качалов илэн. Тудо инжэньэрно-рэальнэ училищышті тунэмын. 1902 ийшті Касаткин дэн Качалов гектографэш „Слово к рабочим и крестьянам“ прокламацым пэчатлэн, палымэ йолташ-влакдан пуэн, пашазэ коклашті кумдан шарэныт. Тидэ прокламацым мастэрскойышто пашазэ-влак моткоч чот лудыныт тунам.

А эрлашыжэ полицэ тидым шижын—кычалдылаш тунгалыныт.

Тунам Йуринышті прокламацэ мут у ыльэ.

Мастэрскойыш полицейский мийэн: —Прокламацым муын огыдал?

—Мо тугай прокламацыжэ,—пашазэ-влак чойан воштыл йодыныт.

Сотский пашазэ-влакдан прокламацэ нэргэн умландараш тунгалын.

Пычкэмыш пашазэ-влак прокламацым полицийлан мөнггэш пуэныт.

Ик-кок кэчэ гыч прокламацым мөнггэш пуэдышэ-влакым уйээд гыч толшо начальствэ йодышташ тунгалын. Прокламацым мөнггэш дуэдышэ-влак 100 йэн лийшкэ погынаныт. Садлан начальствэ нимомат палэн кэртын огыл.

Прокламацэ шаркалмаш талышнэн шогэн. Ончыл пашазэ-влак рэволюцион литературым лудаш тунгалыныт:

—Либкнэхтын „Пауки и мухи“, Бэламин „Сказка о воде“, „Сон под 1-ое мая“ брошура-влак кид гыч кидыш коштыныт, пашазэ дэн кресаньык-влак коклашті рэволюцион толкыным шарэныт.

Начальствэ, полицейский-влак öры-

ныт. Йурин сэлашті охранэ кугэмын. Йурин воктэнысэ кажнэ йалашті стражник.

Йуринышті —кажнэ урэмышті кастэнэ 6 шагат гыч 6 шагат эр-мартэ кок смэнан караул ышталтын.

Тугэ гынат,—пашазэ-влак коклашті прокламацэ шарлэн.

Тугэ гынат,—Шэрэмэтьэвын имэньыштыжэ йошкар агутан чоңыштылын.

Клас үчö —куатан. 1903 ийын, шошым Йулысо вудла пашазэ-влак коклашкэ прокламацэ шарлэн.

Ал. Дилэкторский поп дэн купэц эргэ А. Назаров полицейский управлэныш показаньым возэныт. Вара Касаткин дэн Качаловым да молоткыкыт арэстоватлэн, тьурмаш нагайэныт.

Касаткин ийат пэлэ шинчэн.

Лэкмэкыжэ Сормовыш кайэн.

Пашазэ дэн кресаньык-влак йурваш тарванэныт.

ЙУРИНЫШТЭ ТАРВАНЫМАЦІ

1905 ийын ийуль тылызышті Йурин сэлаш Касаткин пöргылын. П. Кочетовым, С. Тьяпиным, Прорэхиным, Денисовым, Шапошниковым иктыш погэн.

Р. С. Д. Р. П. кружокым почаш кутырэныт. Нижегород Р. С. Д. Р. П. комитэт дэн кылым пэнгыдэмдымашті полшаш сөрэн.

Кружок почылтын.

13-шо ийулышті (тошто стиль дэн) кружокын пэрвой погынымашыжэ лийын.

Кружокын пэрвой пашажэ—пашазэ дэн кресаньык коклашті рэ-

вольуцо пропаганда шарымаш ыльэ.

Пашазэ-влакын ылыш уда; паша-дар изи, паша-дар олмэш продукт дэн тўлат. Тидэ йодыш-влак дэн шырлыа политик трэбованьым кружок шындэн.

Забастовко лишэмын. Йодыш-влакым шындэн, пашазэ дэлэгацэ завотышто ыштышэ пашачэ-влак дэкэ мийэн. Ты дэлэгацыш рвэзэ пашазэ-влак логалыныт ыльэ. Завотчик-влак нуным воштылын ваш лийыныт.

— Тыланда мо кўлэш? Альэ тўр-выштыда ава шўрда кошкэн омыл?! Тэндэм лупш дэн почкаш кўлэш. Тэвэ губерниатырлан увэртарэна. Вара мо тугай забастовко лийэш, палэда!

Ты кўтырымаштэ нимогай шотат лийын омыл. Садлан вэрчын угычын пашазэ-влак погынэн, ончыкыжо мом ыштымэ нэргэн кангашэныт.

А эрдэнэ ик ужаш пашазэ-влак заводлашкэ шарлэн, моло пашазэ-влаклан забастовко нэрэн каласэныт. Пашаш шогалаш тўчшў-влакым поктэн, шикэтчик-влакым шогалтэныт.

Забастовко Йурин сэла мучко шарлэн.

Заводчик-влак аптранэныт. Волостной старшина, тудак завотышто ыштышэ П. Кочэтов дэкэ мийэн.

— Пашазэ-влакын йодмыштым шуктэна, забастовкым пытарыза.

— Кунам шуктэда, тунам забастовкым чарнэна, — ваштарэшыжэ Кочэтов пэлэштэн.

Тидэ нойабр тылызыштэ лийын. Кучэдалаш тўнгалмэ кэлгэмэш. Калык урэмыш лектын. Демонстрацэ шарла. Йурин урэмыштэ йошкар

флаг лойгалтэш. „Да здравствует свобода“, „Долой самодержавие“ лозунг-влак дэмонстрацэ колонным ончык ўжэш. Пашазэ-влакын йодмыштым шуктэныт. Тўтэ гынат, эксплуатэ кумдангын. Пашазэ-влакын уло вийыштым луктын пайдаш савыраш тыршэныт.

А октябрь тылызыштэ — пашазэ-влак Шэрэмэтьэвын имэньым палаш — востаньэ тарванэн. Калык Шэрэмэтьэвын контор капка дэкэ погынэныт. Тидэ жапыштэ Шэрэмэтьэвчыла шкэнжин стражшым контор кудвэчэш погэн. Кучэдалаш талышнэн. Урэмыштэ пашазэ-влак кў, тойа, тулэч моло дэн усадьбым шалалташ толыт. Контор дэк лишэмыт. Тужэчын лўйкалаш тўнгалыныт. Пашазэ-влак кўклаштэ йужышт раниталтыныт. Кас мартэ кучэдалманш шуйнэн.

А вэс кэчылан Н. Новгород гыч салтак-влак толыныт. Кэчывалым площадыш пашазэ дэн крэсаньык-влак погынэныт. Салтак-влак погынышо-влакым поктэныт: лўйкалэныт, кырэныт.

Тид дэчын вара октябрь-дэкабр тылызылаштэ кружок пропаганда пашажым луштарэн омыл.

Кастэнэ школыш погынэн кутырэныт.

Йуриныш пазар кэчын крэсаньык-влак погынэныт. Нунын кокла гыч йатырышт школыш пурэн, кўлэш ойым колыштыныт.

1906 ий тўнгалтыш гыч рэакцэ шэм копажым йыр-ваш шарэн.

Пашазэ дэн крэсаньык-влак кўклаштэ пудыранымаш адак чот талышнэн.

Оксина йыңгайым туныктэм

Мый Нурүмбал (Морко район) П. К. Ш-ышто тунэмам. Пионьэр, ударник улам. Чыла прэдмэт дэн „сай“ да „отлично“ тунэмам. Микал ватэ—Оксина азажэ улмо дэн лик-пунктыш тунэмаш коштын ок кэрт. Садлан мөңгышкыжө туныкташ кошташ мланэм шүдэныт.

Кажнэ кастэнэ Оксина йыңгай дэкэ туныкташ коштам. Тудо тунэмаш пэш йөрата.

... Ик кастэнэ тундэкэ мийшым. Тудо азажым малтэнат, кнншкам лудаш төчэн шинчылтэш...

... — Эргым, ындэ тачэ мом туныкташ тунгалат?—манын мый дэчэм шыман йодо.

— План почэш тачэ задачым ышташ тунгалына,—манын воктэкшэ мийэн кнагам шарэн пыштышым.— Йыңгай, тэвэ тидэ шукэмдыман за-дич-влакым ыштэн ончо йа—манын

тудлан шотлэн лукташыжэ тыгэ возэн шындышым:

$$\begin{aligned} 4 \times 4 + 2 &= \\ 2 \times 9 - 3 &= \end{aligned}$$

— Нылыт да нылыт кандашэ лийэш...

— Йыңгай, нылыт да нылыт огыл-ыс, ушыман знак огыл вэт. Шукэмдыман знак-ыс—умлыктарэм.

— Э-э, тыгэ шол.. Ныл кананылыт лийэш—латкудыт. Латкудытыш кокытым ушэт гын, латкандаш лийэш.

— Во-от палшыч. Ындэ вэсыжым шотлэн лук.

Тыгэракын кажнэ кэчын туныктымэм дэк Оксина йыңгай сай лудын, шотлэн моштышо лийын. Йара жапшэ улмыжо голым газетым, журналым лудаш тырша.

Данилов М.

ИЧР. № 28

Редактыр Редколлегий. Литредактыр К. Корьков. Техредактыр А. Самонь.

Погаш 1935 ий 26/II; печаткыш 1935 ий 26/II лумо. Мароблит № 357. Заказ № 10.
Тираж 1200 экз. Кагаз кугыт 72×105/16. 1 1/2 лист. Листыште 41000 знак. Маргосызлатын
1-й типографийжэ, Йошкар-Ола; Совет урем, 55.

Ц 9 29 - 3

Анша 50 ыр.

Мар. ж.
1-3а

**1935 ийлан „Пионьэр йүк“ журналлан
подпискым ыштыза**

журнал аки

Ик ийлан . . . 6 тэнгэ
Пэл ийлан . . . 3 тэнгэ
Нум тылызылан 1 тэнггэат 50 ыр.
Ик тылызылан 50 ыр.

**Ик пионьэрат, ик тунэмшат „Пионьэр Йүк“
журнал налдэ ида код**

**ПОДПИСКЫМ
РАЙОНЛАШТЭ ПОШТЫШТО, ПИСМОНОСОЦ-
ВЛАК ДЭН ЫШТЫМАН.**